

PETAR BODLOVIĆ¹

*Suvremene filozofske
teme JUNIOR - intuicije i
suvremenost*

(17.-18. svibnja 2013.)

U svibnju je 2013. godine na Filozofskome fakultetu u Rijeci održan četvrti po redu međunarodni studentski simpozij „Suvremene filozofske teme JUNIOR“. Simpozij je organizirala Udruga studenata filozofije „Furija“ u suradnji s matičnim fakultetom. Kao i prethodnih godina, događaj je privukao zavidan broj studenata filozofije iz Hrvatske i regije pružajući im priliku da razmijene znanja i međusobno sučele stavove. Ideja organizatora da – za razliku od nekih prethodnih – ovaj simpozij bude uže tematski određen („Intuicije i suvremenost“) za posljedicu je imala nešto fokusiranije rasprave na čija bi se

osnovna pitanja sudionici uvijek iznova vraćali. Mogao se steći dojam kako nas bez obzira na temu pojedinog izlaganja – na to što bi točno poslužilo kao „ulaz“ u problem intuicija – filozofski pristup ostavlja pred nekolicinom temeljnih (mahom epistemoloških) problema kojima treba doskočiti kako bi govor o intuicijama bio jasan te kako bi intuicije zaslužile puni epistemički, metafizički, čak i znanstveni legitimitet. Iako bi bilo pretenciozno tvrditi kako su studenti filozofije u dvodnevnom druženju riješili bilo koji od ovih problema, svojim izlaganjima i raspravama uvelike su si međusobno pomogli u njihovom rasvjetljavanju.

Simpozij je započeo pozdravnim govorom Tomislava Čopa, predsjednika „Furije“ u kojemu je izrazio svoje zadovoljstvo i prisutnima zaželio dobrodošlicu. Nakon nekoliko informacija o predviđenom tijeku simpozija riječ je prepustio dr. sc. Nenadu Miščeviću (red. prof., Central Eu-

¹ Diplomski studij filozofije; Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu; petar.bodlovic@yahoo.com.

ropean University, Budimpešta). Profesor Mišćević u svojem je karakterističnome stilu održao poticajno uvodno predavanje o intuicijama (*O intuicijama – Uvod*). Problematiku intuicija je pokušao ilustrirati na nizu antologijskih primjera iz povijesti filozofije, od slučaja roba i udvostručenja kvadrata u Platonovu *Menonu* te Aristotelovog problematiziranja Tezejevog broda do Gettierovih irealnih scenarija u suvremenoj filozofiji. Nakon strpljivog odgovaranja na nekolicinu pitanja profesor se Mišćević pridružio slušateljstvu, a katedru prepustio glavnim akterima ovoga događaja – studentima. Prvo je izlaganje održala Leona Slatković Harčević (preddiplomski studij filozofije i povijesti, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu) na temu *Intuicije i a priori znanje u epistemologiji: možemo li intuicije definirati kao činjenične dokaze?*. Kolegica je nastojala propitati ulogu intuicija u filozofiji razmatrajući ih u odnosu na a priori i a posteriori znanje. Razmatranju intuicija u kontekstu

a priori znanja skloni su racionalisti, dok su ih naturalisti skloni shvaćati kao dokaze a posteriori. Prema njima intuicije možemo koristiti u dokazivanju, ali na način da ih smatramo proizvodima iskustva. Osnovni problem izlaganja – što je vidljivo iz tijeka rasprave koja je uslijedila – zapravo je pitanje mogu li racionalisti graditi ozbiljnu filozofsku teoriju o a priori karakteru intuicija s obzirom na činjenicu da se intuicije često međusobno isključuju. Uslijedilo je izlaganje Milane Kostić (preddiplomski studij filozofije, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu) pod nazivom *Intuicije i misaoni eksperimenti u filozofiji i nauci*. Na početku je izlaganja kolegica nastojala odrediti što su uopće misaoni eksperimenti i usporediti njihovu ulogu u znanosti (npr. Einsteinovo razmišljanje o specijalnoj teoriji relativnosti, Schrödingerova mačka i sl.) i suvremenoj filozofiji (npr. Gettierovi protuprimjeri, Searlova „Kineska soba“ i sl.). No osnovna se tema sastojala u propitivanju od-

nosa intuicija i misaonih eksperimenata. S tim je ciljem kolegica predstavila dva različita gledišta; ono T. Williamsona (misaoni eksperimenti su samo argumenti o protučinjeničnim mogućnostima i ne stoje u vezi s intuicijama) te platonističko razmišljanje J. R. Browna (neki misaoni eksperimenti vode znanju a priori, što zapravo odgovara definiciji intuicije). Nastojala je ukazati na ograničenja njihovih shvaćanja u odnosu na teorijski okvir unutar kojega se misaoni eksperiment konstruira. Prvi je blok zaključila studentica Miljana Poplašen (Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu) izlaganjem na temu *Eksperimentalna filozofija i intuicije*. U prijateljskom i opuštenom tonu kolegica je nastojala objasniti čime se zapravo bavi eksperimentalna filozofija i na koje načine ta disciplina pristupa problemu intuicija. Usredotočila se na pitanje mehanizama koji generiraju ljudske intuicije (*the sources project*) te probleme različitih intuicija kod različitih ljudi, promjene intuicije

kod pojedinca tijekom vremena, odnosa intuicija i konteksta (*the variation project*) itd. Nastojala je pokazati da unatoč problemima koje naglašava *the variation project* intuicije ipak ne smijemo olako odbaciti. Izlaganje je okončano metodološkim zapažanjem kako ne smijemo nekritički prihvatiti eksperimentalne rezultate o problematičnosti intuicija jer su eksperimenti koji na nju ukazuju često i sami problematični.

Nakon ručka i prigodnog druženja sudionika simpozij je nastavljen izlaganjem Ivana Cerovca (poslijediplomski studij filozofije, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci) koji je u suradnji s Mašom Dunatov (studij medicine, Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci) pripremio temu *Utilitarizam i moralni integritet*. Kolega je Cerovac suočio slušateljstvo s pitanjem je li moralno opravdano poticati djelovanje koje promiče ukupnu sreću pod cijenu narušavanja vlastitog moralnog integriteta. Drugim riječima, treba li dati prednost utilitarističkom

računu sreće ili vlastitim moralnim intuicijama? Kao moguće odgovore na pitanje poslužio se kritikom utilitarizma iznesenom od strane B. Williamsa te Railtonovom sofisticiranijom verzijom utilitarizma koja ne proturječi zahtjevu moralnog integriteta. Naposljetku je naglasio kako za odbacivanje Williamsove kritike utilitarizma treba osporiti legitimitet samih moralnih intuicija za što mogu poslužiti eksperimentalni rezultati neuroznanosti i evolucijska objašnjenja. Sljedeći je na redu bio Petar Bodlović (diplomski studij filozofije, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu) s temom *Uloga heuristika u konstrukciji i tumačenju neformalnih pogrešaka*. Izlagač je započeo objašnjavajući ulogu heuristika u teoriji argumentacije te naglasivši razliku između formalnih i neformalnih pogrešaka. Zatim je izložio mišljenje D. Waltona kako se neki oblici neformalnih pogrešaka (npr. pozivanje na autoritet) po svojem obliku svode na heuristike. Parashema tih neformalnih

pogrešaka naime otkriva da se u zaključivanju s premisa na konkluziju zanemaruju epistemički važna kritička pitanja, a takav vid zaključivanja neodoljivo podsjeća na kognitivne prečace (heuristike). Izlagač je nastojao pokazati kako nisu zadovoljeni svi uvjeti da bi se neformalne pogreške poistovjetilo s heuristikama te da – čak i u slučaju uloge heuristika u konstrukciji neformalnih pogrešaka – Waltonova teza o ulozi heuristika u njihovom tumačenju ostaje prilično neutemeljena. Uslijedilo je izlaganje Vjeverana Kerića (mag. phil., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu) na temu *Heuristike, vlakovi i moralne intuicije*. Izlagač je krenuo od činjenice da rasprave u etici često započinju i završavaju pozivanjem na intuicije te da se odstupanje teorije od uobičajenih moralnih intuicija u pravilu smatra njezinim nedostatkom – intuicije su put ka moralnim istinama. No misaoni eksperimenti pokazuju kako moralne intuicije variraju s promjenom ne-moralnih svojsta-

va situacije (*trolley case*). Time se otvara mogućnost da one uopće ne upućuju na moralna svojstva, već su zapravo heuristike. Izlagač je nastojao pokazati da moralne intuicije zadovoljavaju tri karakteristična uvjeta da bi ih se poistovjetilo s heuristikama. S obzirom da su heuristike nepozdani probabilistički zaključci, postavlja se pitanje zašto bi suživot neke etičke teorije i moralnih intuicija značio i njezinu uvjerljivost. Nakon izlaganja je uslijedila zanimljiva rasprava s lucidnim i duhovitim zapažanjima izlagača. Prvi je dan simpozija priveden kraju izlaganjem Alenke Ambrož (diplomski studij filozofije, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani) pod nazivom *Kant, Intuition and Contemporary Neo-Confucianism*. Izlaganje je bilo usmjereno propitivanju mogućnosti uspostave dijaloga između različitih filozofskih tradicija na primjeru pojma „intuicije“. Kolegica se prvo usredotočila na Kantov pojam intelektualne intuicije (pripada Bogu), a zatim na način

njegove primjene u neo-konfucijanizmu. Utjecajni neo-konfucijanist Mou Zongsan primjenom je Kantova pojma došao do zaključka kako tradicionalna kineska misao pripisuje mogućnost intelektualne intuicije i samim ljudima. Na tome je primjeru moguće ilustrirati jednu od ključnih razlika između zapadnjačke i kineske intelektualne tradicije. Na istome je primjeru raspravljena i razlika u intelektualnim prioritetima – dok je karakteristika zapadnjačke misli primat epistemologije nad etikom, suvremena kineska misao je praktički uronjena u etiku.

Drugi je dan započeo tribinom (*Kontekstualizacija intuicija*) na kojoj su sudjelovali dr. sc. Nenad Mišćević, dr. sc. Nenad Smokrović (Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci) i prof. dr. sc. Snježana Prijic-Samaržija (Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci). Profesor Mišćević se osvrnuo na ulogu intuicija u političkoj filozofiji i pokušao pokazati kako nam ujedinjenje većeg broja intuicija može koristiti u razumi-

jevanju (ne pukom *objašnjenju*) prirode političke zajednice. Profesor Smokrović je obrazlagao odnos između intuicije, refleksije i vjerovanja te izložio svoje viđenje kategorizacije intuicija. S obzirom na područja u kojima se javljaju (a ne njihovu genezu) Smokrović razlikuje etičke (moralne), logičke i lingvističke intuicije. Prema njegovom se mišljenju intuicije također razlikuju prema stupnju modalnosti. Profesorica Snježana Prijić-Samaržija je održala kratko izlaganje o odnosu heuristika i racionalnosti te o mogućnosti primjene rezultata bihevioralne ekonomije za marketinške svrhe. Pritom se osvrnula na shvaćanje Dana Arielyja o predvidljivosti ljudske iracionalnosti te obranu racionalnosti heuristika u djelima Gerda Gigerenzera. Nakon zanimljive rasprave u kojoj su sudjelovali i profesori i studenti, nastavljeno je sa studentskim izlaganjima. Prva je na redu bila Karolina Kudlek (poslijediplomski stu-

dij filozofije, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu) s temom *Kontraintuitivnost i adekvatnost moralnih teorija*. Izlaganje je započelo pregledom osnovnih pretpostavki etičkog intuicionizma i ukazivanjem na činjenicu da se u normativnoj etici moralne intuicije često smatra testom moralne adekvatnosti. Zbog toga se kao prigovor konzekvencijalističkim teorijama u pravilu navodi njihova kontraintuitivnost. Kolegica je nastojala ukazati na dvije stvari. Prvo, već u okvirima konzekvencijalizma intuicije ne bi trebale služiti kao kriterij procjene adekvatnosti s obzirom da su krajnje različite teorije – utilitarizam i etički egoizam – podložne istome prigovoru iz kontraintuitivnosti. Drugo, ulogu se moralnih intuicija treba općenito staviti pod znak pitanja s obzirom na rezultate neuroznanosti, evolucijske psihologije i eksperimentalne filozofije. Nakon kraće rasprave katedru je preuzeo Tomislav Čop (diplomski studij filozofije i povijesti umjet-

nosti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci) s izlaganjem pod nazivom *Psihologija intuicija*. Usredotočio se na predstavljanje nesklada između naših uobičajenih i prilično snažnih intuicija o ljudskom mišljenju i ponašanju i rezultata psiholoških eksperimenata. Između ostalih, kolega je za primjer uzeo sljedeće tvrdnje: (i) Ako postoji izbor, većina će ljudi izabrati manje boli negoli više boli te (ii) Osoba prvo razumijeva misao, a onda odlučuje o njezinoj istinitosti. Iako bismo gotovo svi intuitivno prihvatili tvrdnje kao nesporne, Kahneman et al. (1993) (na primjeru eksperimenta s hladnom vodom) osporava prvu, a Gilbert et al. (1990) (na primjeru imaginarne životinje) drugu tvrdnju. Kolega se naposljetku osvrnuo i na ulogu socijalne psihologije u propitivanju intuicija (unesrećeni pojedinci i efekt grupe) nakon čega je uslijedila rasprava i pauza za ručak.

Posljednji je blok započeo zajedničkim izlaganjem Vikto-

ra Ivankovića (diplomski studij, Central European University, Budapest) i Aleksandra Simića (Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu) na temu *Evolucijska objašnjenja moralnih intuicija: pristranost kao moralna kategorija?* Izlagači su se vratili poznatom slučaju tramvajske dileme (*trolley case*) pozivajući se na rezultate istraživanja koje su 2010. godine proveli Bleske-Rechek et al. Ono je pokazalo da smo skloniji zaboraviti utilitarističku računicu ako time primjerice spašavamo seksualnog partnera ili člana obitelji. Ovakva je intuicija objašnjiva našom evolucijskom ustrojenošću. Izlagači su ipak nastojali pokazati kako se ona može opravdati i unutar teorije moralne pristranosti, tj. kako postoje karakteristični moralni razlozi za pristranost prema određenim skupinama moralnih djelatnika. Iako su izlagači branili tezu kako je opravdanje ove intuicije primjerenije smjestiti u okvire moralnoga negoli evolucijskoga

rasuđivanja, također su otvorili pitanje u kojoj se mjeri moralno opravdanje intuicije može shvatiti kao racionalizacija evolucijskih instinkta. Uslijedilo je izlaganje Andreje Mešanović (diplomski studij filozofije i pedagogije, Filozofski Fakultet Sveučilišta u Rijeci) pod nazivom *Hume i intuicije*. U prvome je dijelu izlaganja kolegica nastojala objasniti i povezati nekolicinu pojmova (heuristika, intuicija, provizorno pravilo, inteligencija nesvjesnog itd.) oslanjajući se mahom na razmišljanja Gerda Gigerenzera. Heuristike možemo shvatiti kao intuicije („osjećaje iz trbuha“) koje nisu u potpunosti pouzdane, ali ih ne smijemo u strogom smislu smatrati pogreškama ili ih a priori odvajati od svega inteligentnog i racionalnog. Riječ je o evolucijski stečenim svojstvima koja su prilagođena našem stvarnom djelovanju. U drugome su pak dijelu izlaganja predstavljeni osnovni pojmovi Humeove spoznajne teorije (percepcija, utisci,

ideje, refleksija itd.), a onda je kolegica pokušala ukazati na povezanost uobrazilje (*imagination*) i heuristika. Načela uobrazilje također ne zadovoljavaju logički standard zaključivanja, ali nam unatoč tome omogućuju uspješno djelovanje u svijetu. Simpozij je zaključio Lovro Savić (preddiplomski studij filozofije, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu) izlaganjem na temu *Fikcionalizam, intuicije i filozofija psihijatrije*. Intuicije je shvatio kao zdravorazumska ili uvriježena mišljenja (*opinions*) te je pokušao predstaviti način na koji intuicije o mentalnim bolestima mogu biti dovedene u pitanje. Usredotočio se pritom na eliminativizam T. Szasza, važnu poziciju u filozofiji psihijatrije, koja odbacuje strogi govor o mentalnim bolestima smatrajući ih epistemički i metafizički dvojbenim entitetima. Tako bi rečenice koje uključuju termine povezane s mentalnim bolestima – shvaćene doslovno – bile neistinite. Izlagač je ipak

nastojao pokazati kako postoji teorijski okvir za zadržavanje smislenoga govora o mentalnim bolestima, tj. okvir u kojemu bi naše svakodnevne intuicije o njima bile donekle sačuvane. Fikcionalistička teorija, naime, legitimira psihijatrijski diskurs iz jednostavnoga razloga što je – koristan. Službeni dio simpozija je okončan raspravom te podjelom priznanja i poklona sudionicima simpozija. Druženje se pak nastavilo do ranih jutarnjih sati.

Simpozij *Suvremene filozofske teme JUNIOR - intuicije i suvremenost* pokazao se vrlo uspješnim. Teme izlaganja bile su prilagođene temi simpozija, izlaganja su bila raspoređena u smislene cjeline, a izlagači su se vrlo kvalitetno pripremili. Gotovo je svako izlaganje bilo popraćeno raspravom. Izuzev doprinosa samih sudionika posebno vrijedi pohvaliti organizacijsku umješnost „furijevaca“ koji su gostima omogućili da se osjećaju kao kod kuće i dožive Rijeku u njezinom najbo-

ljem svjetlu. Naposljetku, iako je riječkim simpozijima pripadajuća kvaliteta sasvim dovoljna reklama, ovaj prikaz imam potrebu zaključiti jednom toplom preporukom. Ako ste nekim slučajem osoba kojoj se u kasno proljeće probudi želja za filozofiranjem; ako ste pritom skloniji suvremenim filozofskim temama te želite sudjelovati u intelektualno poticajnim raspravama s prijateljskom atmosferom, upoznati nove kolege, a možda i steći nove prijatelje – trebali biste pratiti organiziraju li štogod riječki studenti filozofije. Prema skromnome sudu (i nešto manje skromnome iskustvu) autora ovoga teksta – možete biti prilično sigurni da Vas „Furija“ neće iznevjeriti.²

² Autor se zahvaljuje kolegi Tomislavu Čopu, predsjedniku udruge studenata filozofije „Furija“ na materijalima koji su olakšali pisanje ovoga prikaza te uvelike pridonijeli njegovoj kvaliteti i vjerodostojnosti.